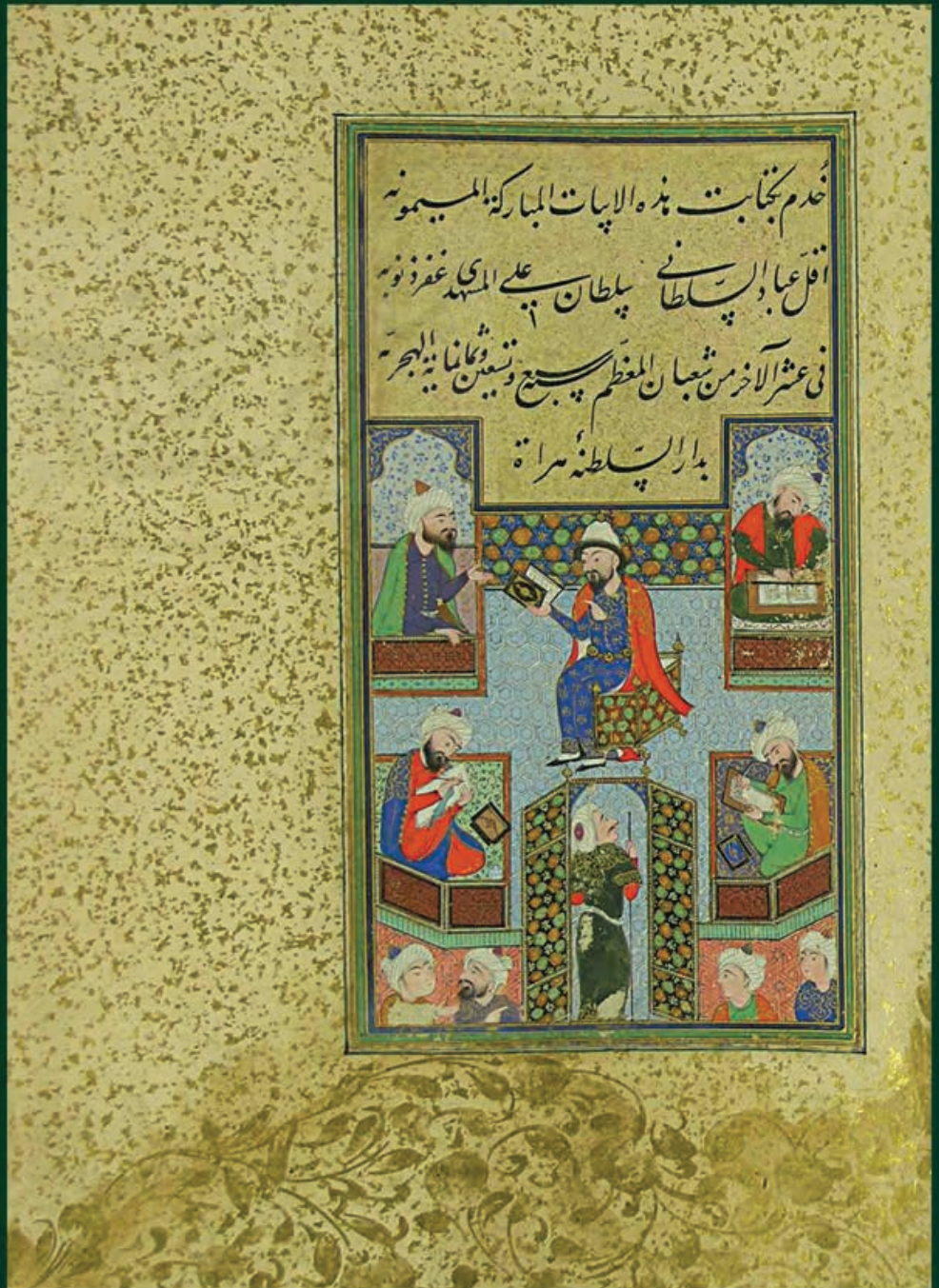

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۴۰۰ [انتشار: زمستان ۱۴۰۱]

سرخس: سنگ زبرین آسیای تحقیق • یک تجزیه آوایی محدود در زبان فارسی / علی‌اکبر صادقی • فردوسی در بارگاه سلیمان؟ / ابوالفضل خطیبی، امیر ارغوان • اقیانوس مآلصدر از المباحث المشرفیة فخر رازی در اسفار / سیل بوندارادا ترجمه: سید ایزدی، بریم مهدوی مزه • دو بیت نریافته از رودکی در یک کتاب عروض و بلاغت تازه یاب از پایان قرن هفتم هجری / سید محسن حکیم • کتابخانه سلطنتی محمدظاهر شاه و فهرست‌نویسی نسخ خطی آن / مصوبه نظری • برگ‌های آغازین شاهنامه حاجی قوام‌الدین حسن وزیر / امیر ارغوان • آرتور اوپهام پوپ و منتعصب تلخ مزاج / اسکار وایت موسکارلا، ترجمه: هدیه ربهی • «قصص سده‌امی» و «دقده»، دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی / سید محسن حسینی وردنهجانی • سفینه پریحز: معرفی اثری از قرن هشتم / فرزانه شکراللهی • نثر فارسی، جلد پنجم از تاریخ ادبیات فارسی / جهان‌لین کیوانی • درباره یک سرت اهنی در تصحیح کتاب سلسله العارفین و تذکره الصدیقین / عارف نوشاهی • شرح آداب خط: درباره تصحیح رساله سلطان علی مشهدی / علیزما مانسی‌زاد • تأملی در جنگ علی بن احمد، زمان تدوین و متن چاپی آن / فرزاد حقیق • ریشه‌شناسی چه می‌کند؟ (۱۳): کمک خوارستن از متون ویدی برای اشتقاق فارسی / سید احمدرضا قاسمیانس • تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی: یک رویکرد نو / نیما جمال • آثار لطفی احمد افندی / نسرته صالحی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مطبع: مرکز اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
محل: خیابان ولیعصر، تهران
پست: ۱۴۱۵

۹۴ - ۹۵

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون،
نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره یکم و دوم
بهار - تابستان ۱۴۰۰ [انتشار: زمستان ۱۴۰۱]

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر و سروراستار: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
gozresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۶۰۰،۰۰۰ ریال

روی جلد: صفحه انجامه نسخه اصلی دیوان
سلطان حسین میرزا بن منصور بن بایقرا (حک. ۸۷۳-
۹۱۱ق)، کتابت‌شده برای خود او و شامل مجموعه‌ای
از بهترین نمونه‌های نسخه‌آزایی. در تصویر روی
جلد، افزون بر انجامه (به نستعلیق سلطان‌علی مشهدی،
مورخ ۸۹۷ق در هرات) نگاره‌ای بی‌رقم ترسیم شده که
باید اثر یکی از استادان دستگاه سلطان‌حسین میرزا
باشد. حاشیه نسخه با افشان زر آراسته شده که در
بخش پایین، تشعیرسازی هم بر آن اجرا شده‌است.
هم افشانگری و هم تشعیرسازی نسخه از کهن‌ترین
نمونه‌های شناخته‌شده است.

فهرست

سرشن

سنگ زیرین آسیای تحقیق..... ۳-۴

بسمتد

یک تحوّل آوایی محدود در زبان فارسی / علی‌اشرف صادقی..... ۵-۷

فردوسی در بارگاه سلیمان؟ / ابوالفضل خطیبی، امیر ارغوان..... ۸-۱۷

اقتباس مآلصدرا از المباحث المشرقیة فخر رازی در اسفار / بیسیل یونماریاژ؛ ترجمه: سعید انواری، مریم

مهدوی مزده..... ۱۸-۳۵

دو بیت نویافته از رودکی در یک کتاب عروض و بلاغت تازه‌یاب از پایان قرن هفتم هجری /

سید محمدحسین حکیم..... ۳۶-۴۳

کتابخانه سلطنتی محمدظاهر شاه و فهرست‌نویسی نسخ خطی آن / معصومه نظری..... ۴۴-۵۳

برگ‌های آغازین شاهنامه حاجی قوام‌الدین حسن وزیر / امیر ارغوان..... ۵۴-۸۳

آرتور اوپهام پوپ و متعصّب تلخ‌مزاج / اسکار وایت موسکارلا؛ ترجمه: هدیه رهبری..... ۸۴-۹۰

«قصب سه‌دامنی» و «دهنه»، دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی / سید محسن حسینی وردنجانی..... ۹۱-۹۴

سفینه پریحر؛ معرفی اثری از قرن هشتم / فرزانه شکراللهی..... ۹۵-۹۹

نقد و بررسی

نثر فارسی، جلد پنجم از تاریخ ادبیات فارسی / مجدالدین کیوانی..... ۱۰۰-۱۱۱

درباره یک سرقت ادبی در تصحیح کتاب سلسله العارفین و تذکرة الصّدیقین / عارف نوشاهی..... ۱۱۲-۱۱۴

شرح آداب خط؛ درباره تصحیح رساله سلطان علی مشهدی / علیرضا هاشمی‌زاد..... ۱۱۵-۱۲۱

تأملی در جنگ علی بن احمد، زمان تدوین و متن چاپی آن / فرزام حقیقی..... ۱۲۲-۱۳۳

پژوهش‌های وابسته

ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۳)؛ کمک خواستن از متون ویدی برای اشتقاق فارسی / سید احمدرضا

قائم‌مقامی..... ۱۳۴-۱۴۲

تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی؛ یک رویکرد نو / نیما جمالی..... ۱۴۳-۱۴۹

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۴)

آثار لطفی احمد افندی / نصرالله صالحی..... ۱۵۰-۱۵۱

این دو اصطلاح ناصواب است.

درآمد

بهترین راه برای دریافت معنای درست و دقیق اصطلاحات بومی و محلی در یک اثر، جست‌وجو در منابع هم‌زمان و هم‌مکان و یا متونی است که قرابت زمانی و مکانی داشته‌باشند. سفینه تبریز یکی از دستنویس‌های ارزشمندی است که از نظر زمانی کمتر از ۱۵۰ سال با روزگار خاقانی فاصله دارد و از نظر مکانی نیز در تبریز، اقامتگاه و مدفن خاقانی، نگاشته شده‌است.

این اثر، که در نوع خود کم‌نظیر است، دربرگیرنده مطالب مهمی درباره‌ی خاقانی و برخی شاعران دیگر است؛ مثلاً دیدار اثر آخسیکتی با خاقانی، که تا پیش از این تنها به حدس و گمان مطرح شده‌بود، در این نسخه توصیف شده و ما امروز به قطع می‌دانیم که آن دو یکدیگر را دیده‌اند (نک. تبریزی، ۱۳۹۴: ۵۲۹؛ شفیع‌ی کدکنی، ۱۳۸۲: ۱۵۹). همچنین با نشانی دقیقی که این اثر از محل سکونت خاقانی در تبریز ارائه کرده، پژوهشگران توانسته‌اند مکان آن را در جغرافیای امروزی تبریز شناسایی کنند (نک: شهبازی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۴۱).

علاوه بر این‌ها، می‌توان گفت که این اثر کهن‌ترین منبع شناخته‌شده و موجود است که شرح‌آیاتی از خاقانی در آن گرد آمده‌است. تا پیش از این کهن‌ترین شرح ابیات خاقانی متعلق به سده نهم و از آن آذری طوسی (د. ۸۶۶ق) دانسته می‌شد (نک: سجادی، ۱۳۵۸: ۱۵۴؛ ایمانی، ۱۳۸۲: ۷۲؛ همو، ۱۳۸۳: ۴۱).

ابومجد تبریزی در این اثر به شرح دو بیت خاقانی از قصیده‌ای با مطلع زیر پرداخته‌است:

صبحدم آب خضر نوش از لب جام گوهری
کز ظلمات بحر جَست آینه سکندری

(خاقانی، ۱۳۷۸: ۴۱۹)

دو بیتی شرح‌شده عبارتند از:

در قصب سه‌دامنی آستی‌ای دو برفشان
پای طرب سبک برآر ارچه ز می گران‌سری

(همان: ۴۲۰)

تقدیم به خاقانی‌شناس بزرگ، مرحوم غفار کندلی هریسچی

«قصب سه دامنی» و «دَهَنَه» دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی

سید محسن حسینی وردنجانی

دانش‌آموخته دکتری دانشگاه فردوسی مشهد
vardanjanimohsen@yahoo.com

پیش درآمد

فهم اشعار خاقانی نیاز به آشنایی با مؤلفه‌های فراوانی دارد. سالیان متمادی است که پژوهشگران سعی دارند با شناخت این مؤلفه‌ها، گره از برخی تصاویر، تلمیحات و اصطلاحات او باز کنند و در این مسیر کوشش‌های بسیاری کرده‌اند و به‌حق تا حد زیادی نیز کامیاب بوده‌اند.

یکی از عوامل ایجادکننده غرابت در سخن خاقانی، اصطلاحات ناآشنا و بعضاً ناشناخته‌اوست. اصطلاحات دیوان خاقانی را می‌توان به چند گروه عمده تقسیم کرد: اصطلاحات علمی، اصطلاحات اساساً تلمیحی، اصطلاحات دخیل، اصطلاحات درباری، اصطلاحات عامیانه و غیره. یکی از انواع این اصطلاحات که باعث دیریابی شعر اوست، اصطلاحات «بومی و محلی» است که خاقانی کاملاً عامدانه آن‌ها را در کلام خویش جای داده‌است.

«قصب سه‌دامنی» و «دَهَنَه» دو اصطلاح بومی و محلی دیوان خاقانی هستند که ما در این پژوهش بدان‌ها خواهیم پرداخت تا با دریافت اساس، معنا و مصداق درست آن دو، نخست درک درستی از دو بیتی که دربرگیرنده این دو اصطلاح است، داشته‌باشیم و دیگر گامی در جهت اصلاح گزاره‌های ناصواب در شرح‌ها و فرهنگ‌ها برداشته‌باشیم. تا کنون درباره‌ی این دو اصطلاح و مصداق و ریشه درست آن‌ها هیچ پژوهش مستقلی انجام نشده‌است و تقریباً گفتار تمامی شارحان و فرهنگ‌نویسان در معرفی

موکب شاه اختران رفت به کاخ مشتری
شش مهه داده دهنش قصر دوازده دری

(همان: ۴۲۲)

در این دو بیت دو اصطلاح محلی وجود دارد که تا کنون در شرح‌ها و فرهنگ‌ها به درستی معنی نشده‌اند. در این جا ابتدا نظر شارحانی را که به این قصیده و این دو اصطلاح پرداخته‌اند می‌آوریم و سپس گفتار فرهنگ‌نویسان را در این باره بررسی می‌کنیم و در نهایت مصداق یا ریشه درست این دو اصطلاح را از دستنویس سفینه تبریز نقل خواهیم کرد.

الف. قصب سهدامنی

«قصب سهدامنی» نام نوعی از پوشش است که خاقانی آن را تنها یک بار به کار برده است (نک. دومین بیت منقول). کوشش بسیار ما برای یافتن این اصطلاح در آثار شاعران دیگر، به ویژه گویندگان ناحیه ازان و آذربایجان، نتیجه‌ای در بر نداشت و به گمان، این اصطلاح جز در دیوان خاقانی و در همین بیت نمونه دیگری در ادب کهن ندارد.

الف. ۱. شرح‌های دیوان خاقانی و فرهنگ‌ها

علی‌رغم آن‌که شروع متعددی بر برخی قصاید و ابیات خاقانی نگاشته شده، بر این ابیات شروع معدودی نوشته شده است. نخستین شرح از آن شادی‌آبادی در قرن دهم است که می‌گوید: «قصب سهدامنی قباچه کتانی با چاک‌های دراز است» (شادی‌آبادی، ۱۳۳۷ق: ۱۵۸). تقریباً تمام شرح‌های موجود پس از شادی‌آبادی نیز این پوشش را نوعی «لباس چاکدار» آن هم برای رقاصان می‌دانند (حسینی معموری، ۱۰۴۱: ب ۱۹۹؛ نراقی، ۱۳۶۷: ۲۴۶؛ خاقانی، ۱۳۲۵ق: ۳۳۸، حاشیه؛ خاقانی، ۱۳۱۶: ۴۲۷؛ کزازی، ۱۳۸۸: ۵۹۹؛

۱. نراقی ذیل بیت مورد بحث می‌نویسد: «این شعر خطاب است بر قاضی و مراد از قصب سهدامنی، جامه حریری است که دو چاک بر دو طرف داشته باشد و آن را سه دامن می‌باشد، دو از پیش و یکی از قفا و این قسم جامه مخصوص رقاصان بوده و مراد از «آستی»، آستین است و نون به جهت وزن شعر افتاده است» (نراقی، ۱۳۶۷: ۲۴۶). ضبط «بر قاضی» کاملاً بی‌وجه است. مقصود نراقی «به رقاصی» بوده که چون این کلمه «برقاصی» نوشته شده، باعث بدخوانی و در نتیجه ضبط نادرست این واژه شده است. ایمانی نیز در مقاله «شروع شعرهای خاقانی شروانی ۲» همین اشتباه را تکرار کرده است (نک. ایمانی، ۱۳۸۳: ۴۸).

استعلامی، ۱۳۹۰: ۲/۱۳۲۶).

در فرهنگ‌ها نیز همان گفتار شادی‌آبادی تکرار شده و تنها یک جمله بدان افزوده شده است. در نخستین گام فرهنگ جهانگیری (تألیف ۱۰۱۷ق) را بینیم: «قصب سهدامنی کنایه از دو چیز است: اول دریا است، به اعتبار ابعاد ثلاثه، دوم کنایه از جامه چاکدار است» (انجوشیرازی، ۱۳۵۴: ذیل ترکیب). همین نظر یا بخشی از آن را در فرهنگ‌های دیگر نیز می‌بینیم (تبریزی، ۱۳۴۲: ذیل ترکیب؛ حسینی‌المدنی، ۱۳۳۷: ذیل ترکیب؛ هدایت، ۱۳۸۸ق: ذیل ترکیب؛ محمد پادشاه، ۱۸۹۲: ذیل ترکیب؛ نفیسی، ۱۳۱۸: ذیل ترکیب؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل ترکیب؛ معین، ۱۳۸۸: ذیل ترکیب؛ عفیفی، ۱۳۷۳: ذیل ترکیب؛ سجادی، ۱۳۸۹: ذیل ترکیب؛ چهرقانی منتظر، ۱۳۹۳: ذیل ترکیب؛ مهدوی‌فر، ۱۳۹۵: ذیل ترکیب).

آن‌چنان که دیدیم، تمام شرح‌ها و فرهنگ‌ها به اتفاق، این پوشش را «جامه‌ای چاکدار» دانسته‌اند و برخی نیز آن را لباس ویژه «رقاصان» دانسته‌اند. حال آن‌که در مطاوی دستنویس ارزشمند سفینه تبریز این پوشش به درستی و دقت معرفی شده است.

الف. ۲. توضیح ابوالمجد تبریزی

ابوالمجد تبریزی که به فاصله کمتر از یکصد و پنجاه سال از روزگار حیات خاقانی (در سال ۷۲۳ق) سفینه خویش را تألیف کرده است، در گوشه‌ای از آن، پس از ذکر بیت مورد بحث، درباره اصطلاح «قصب سهدامنی» می‌نویسد:

در شروان عادتست که زنان پیراهنی پوشند، آستین فراخ که راست فراخی دامن باشد و راست از آن آستین، و آن را ایشان قصب سهدامنی خوانند. (ابوالمجد تبریزی، ۱۳۹۴: ۵۲۹)

از توضیحات ابوالمجد تبریزی مسلم می‌شود که این پوشش تا روزگار او رایج بوده است (استفاده از ساخت مضارع «می‌پوشند») و به خاطر این‌که دو آستین این لباس مانند دامن آن گشاد و فراخ بوده، به آن «قصب سهدامنی» می‌گفته‌اند و این هیچ ارتباطی به چاکدار بودن آن ندارد. همچنین، باز هم خلاف گزارش شروع و فرهنگ‌ها، این پوشش جامه ویژه رقاصان نبوده، بلکه پوشش عمومی بانوان در ناحیه شروان بوده است. طبیعتاً مخاطب خاقانی در این

مس و ده‌شش را از ده جزو، شش جزو نقره است و چهار مس، اکنون این‌جا مقصود آن است که شش مه آفتاب را ده‌نه داد، یعنی این شش ماه آفتاب در اوج است. و قصر دوازده‌دری فلک ثبات است و دوازده‌دری، یعنی دوازده برج. (ابوالمجد تبریزی، ۱۳۹۴: ۵۲۹)

می‌بینیم که ابوالمجد تبریزی در شرح این تعبیر می‌گوید در شروان چنین نقدی «رایج است» و آگاهی او باز هم مستند به دریافت‌های عینی است. او در توضیح «شش‌مه»، خلاف برخی شرح‌ها مانند کزازی و استعلامی که آن را شش ماهه دوم سال دانسته‌اند، آن را شش ماهه نخست سال می‌داند و فضای ابیات بعدی خاقانی نشان می‌دهد که حق با اوست. با توجه به توضیحات مستند تبریزی، می‌توان گفت خلاف گفتار شارحان و فرهنگ‌نویسان، اصطلاح «ده‌نه» هیچ ارتباطی با «هر هفت» و «زینت و آرایش کردن» ندارد و علاوه بر آن، «ده‌نه دادن» کنایه از «اعتبار و شرف بخشیدن» است.

خاقانی در بیت زیر از اصطلاح «ده‌یکی» استفاده کرده‌است که مفهوم آن را نیز می‌توان با یاری توضیحات تبریزی دریافت:

دیده که نقدهای اولوالعزم ده‌یکی است
آموخته ز مکتب حق علم‌کیمیا

(خاقانی، ۱۳۷۸: ۶)

در این بیت خاقانی می‌گوید که چون نقد اولوالعزم، که بهترین خلایقند، در حقیقت (در برابر پیامبر اسلام) نه جزو مس و یک جزو نقره است، در نتیجه پیامبر ص برای تکامل همه، علم‌کیمیا را از حضرت حق آموخته‌است تا مس‌های وجود را به طلا تبدیل کند.

منابع

- ابوالمجد تبریزی، محمد بن مسعود (۱۳۹۴). سفینه تبریز. چاپ عکسی از نسخه خطی شماره ۱۴۵۹۰. تهران: کتابخانه مجلس.
- استعلامی، محمد (۱۳۹۰). نقد و شرح قصاید خاقانی. ج ۲. تهران: زوار.
- انجو شیرازی، میرجمال‌الدین (۱۳۵۴). فرهنگ جهانگیری و پیراسته رحیم عقیفی. مشهد: دانشگاه فردوسی.

بیت نیز یک «بانو» است و اشاره او به «آستین افشاندن» نیز علاوه بر معنای مجازی آن (رقصیدن) اشاره‌ای است به آستین‌های ویژه این لباس.

ب. ده‌نه

«ده‌نه» اصطلاح محلی دیگری است که در سومین بیت منقول آمده‌است. تا کنون اصل و ریشه این اصطلاح به درستی بیان نشده‌است و تقریباً تمام منابعی که آن را توضیح داده‌اند به‌خطا رفته‌اند.

ب. ۱. شرح‌های دیوان خاقانی و فرهنگ‌ها

شادی‌آبادی، که در قرن دهم دیوان خاقانی را شرح کرده‌است، در این باره می‌گوید: «ده‌نه عبارت از زینت و آرایش و مایه است» (شادی‌آبادی، ۱۳۳۷ق: ب ۱۶۱). شروح دیگر نیز از او پیروی کرده‌اند (حسینی معموری، ۱۰۴۱ق: ب ۲۰۱؛ نراقی، ۱۳۶۷: ۲۴۷؛ خاقانی، ۱۳۲۵ق: ۳۴۰؛ حاشیه؛ عبدالرسولی، ۱۳۱۶: ۴۲۹؛ کزازی، ۱۳۸۸: ۶۰۳؛ استعلامی، ۱۳۸۷: ۲/۱۳۲۹).

پس از آگاهی از نظر شارحان، به بررسی گفتار فرهنگ‌نویسان می‌پردازیم. نخستین اظهار نظر در این باره ظاهراً در شرفنامه منیری (تألیف ۸۷۸ق) است: «ده‌نه، یعنی زیور و آرایش و زیب و نود که به تازیش تسعین گویند» (ابراهیم قوام فاروقی، ۱۳۸۵: ذیل مدخل). مؤلفان فرهنگ‌هایی که پس از منیری تألیف شده‌اند نیز همین تعریف را بازگفته‌اند (انجوشیرازی، ۱۳۵۴: ذیل مدخل؛ تبریزی، ۱۳۴۲: ذیل مدخل؛ حسینی‌المدنی، ۱۳۳۷: ذیل مدخل؛ لاله تیک‌چند، ۱۳۸۰: ذیل مدخل؛ هدایت، ۱۳۸۸ق: ذیل مدخل؛ محمد پادشاه، ۱۸۹۲: ذیل مدخل؛ نفیسی، ۱۳۱۸: ذیل مدخل؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل مدخل؛ معین، ۱۳۸۸: ذیل مدخل؛ سجادی، ۱۳۸۹: ذیل مدخل).

ب. ۲. توضیح ابوالمجد تبریزی

پس از آگاهی از نظر شارحان و فرهنگ‌نویسان، اکنون نظر ابوالمجد تبریزی را در سفینه تبریز (تألیف ۷۲۳ق) ببینیم، که در توضیح بیت مورد بحث می‌گوید:

یعنی آفتاب از خانه مشتری کی حوتست، در حمل آمد و معنی مصرع دوم آن است که در شروان دو نقد رایج است، یکی ده‌شش، یکی ده‌نه، و نقد ده‌نه روان‌تر است از نقد ده‌شش و نقد ده‌نه را از ده جزو، نه جزو نقره است و یکی

- ایمانی، بهروز (۱۳۸۲). «شروح شعرهای خاقانی شروانی (۱)». آینه میراث، ش ۲۳: ۷۱-۸۶.
- _____ (۱۳۸۳). «شروح شعرهای خاقانی شروانی (۲)». آینه میراث، ش ۲۴: ۴۱-۶۶.
- تبریزی، محمدحسین بن خلف، (۱۳۴۲)، برهان قاطع، به اهتمام محمد معین، تهران: ابن سینا.
- چهارقانی منتظر، رسول (۱۳۹۳). فرهنگ تحلیلی لغات و ترکیبات دیوان خاقانی شروانی. تهران: دانشگاه شهید رجایی.
- حسینی معموری، عبدالوهاب (۱۰۴۱ق). شرح اشعار خاقانی. نسخه خطی شماره ۳۹۷۲ کتابخانه نورعثمانیه، ترکیه.
- حسینی المدنی، عبدالرشید بن عبدالغفور (۱۳۳۷). فرهنگ رشیدی. تصحیح محمد عباسی. تهران: کتابخانه بارانی.
- خاقانی، افضل الدین (۱۳۲۵ق). دیوان اشعار. چاپ سنگی. لکهنو: نولکشور.
- _____ (۱۳۱۶). دیوان اشعار. تصحیح علی عبدالرسولی. تهران: چاپخانه سعادت.
- _____ (۱۳۷۸). دیوان اشعار. تصحیح ضیاءالدین سجادی. تهران: زوار.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت نامه. تهران: دانشگاه تهران.
- سجادی، ضیاءالدین (۱۳۵۸). حواشی دکتر معین بر اشعار خاقانی. تهران: انجمن استادان زبان و ادبیات فارسی.
- _____ (۱۳۸۹). فرهنگ لغات و تعبیرات دیوان خاقانی. تهران: زوار.
- شادی آبادی، محمود بن داود (۱۱۳۷ق). شرح اشعار خاقانی. نسخه خطی شماره ۱۵۶۴۷. تهران: کتابخانه مجلس.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۲). «خاقانی و محیط ادبی تبریز». نامه بهارستان، سال چهارم، ش ۱-۲: ۱۵۹-۱۶۴.
- شهبازی، حسین و ساناز جعفرپور ناصر و کریم میمنت نژاد حکم آباد (۱۳۹۵). «پژوهشی بر نکته‌های نویافته محل زندگی خاقانی و جغرافیای تاریخی تبریز». زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تبریز، دوره ۶۹، ش ۲۳۳: ۱۴۱-۱۶۰.
- عفیفی، رحیم (۱۳۷۳). فرهنگنامه شعری. تهران: سروش.
- علیزاده، جمشید (۱۳۸۳). برگزیده و شرح اشعار خاقانی. تهران: فرزاد.
- قوام فاروقی، ابراهیم (۱۳۸۵). شرفنامه منبری. تصحیح حکیمه دبیران. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- کزازی، میرجلال‌الدین (۱۳۸۸). گزارش دشواری‌های دیوان خاقانی. تهران: مرکز.
- لاله تیک‌چند، متخلص به «بهار» (۱۳۸۰). بهار عجم. تصحیح کاظم دزفولیان. تهران: طلایه.
- محمد پادشاه، متخلص به «شاد» (۱۸۹۲). فرهنگ آندراج. چاپ سنگی. لکهنو: منشی نولکشور.
- معین، محمد (۱۳۸۸). فرهنگ فارسی. تهران: امیرکبیر.
- مهدوی فر، سعید (۱۳۹۵). فرهنگنامه صور خیال در دیوان خاقانی. تهران: زوار.
- نراقی، ملا محمد مهدی (۱۳۶۷). مشکلات العلوم. به کوشش حسن نراقی. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- نفیسی، علی اکبر (۱۳۱۸). فرهنگ نفیسی. با مقدمه محمدعلی فروغی. تهران: کتابفروشی خیام.
- هدایت، رضاقلی خان (۱۳۸۸). فرهنگ انجمن آرای ناصری. به اهتمام سید اسماعیل کتابچی. تهران: اسلامیه.

گزارش

Table of Contents

Editorial

Shouldering the Responsibility for Scholarship 3-4

Articles

On a Specific Phonetic Change in the Persian Language / Ali Ashraf SADEGHI 5-7

Ferdowsi in the Court of Solomon? / Abolfazl KHATIBI, Amir ARGHAVAN 8-17

Şadrā's Use of Fakhr al-din Rāzī's *al-Mabāḥith al-Mashriqiyya* in the *Asfār* / Cécile BONMARIAGE; Translated by Saeed ANVARI, Maryam MAHDAVI MAZDEH 18-35

Two Newly-Found Couplets from Rūdakī in a Newly-Discovered Book on Prosody and Rhetoric from the Late Seventh Century AH / Seyyed MohammadHosein HAKIM 36-43

The Royal Library of Muhammad Zāhir Shāh and Cataloguing its Manuscripts / Masumeh NAZARI 44-53

First Pages of the *Shahname* of Qawām al-dīn Hasan-i Wazīr / Amir ARGHAVAN 54-83

The Pope and the Bitter Fanatic / Oscar White MUSCARELLA; Translated by Hedyeh RAHBARI 84-90

Qaṣab-i Si Dāmanī and *Dah-Nuh*, Two Obscure Expressions in Xāqānī's Collection of Poetry / Seyyed Mohsen HOSEYNI VARDANJANI 91-94

Safīna-yi Pur Bahr (an Anthology of Opuses); a Review of a Book from the Eighth Century AH / Farzaneh SHOKROLLAHI 95-99

Reviews and Critiques

Persian Prose, Fifth Volume of *A History of Persian Literature* / Majdoddin KEYVANI 100-111

On Plagiarism in the Edition of *Silsilat al-'arīfīn wa Taḍkirat al-Şiddīqīn* / Arif NAUSHAHI 112-114

Sharḥ-i Ādāb-i Khat (A Commentary on the Principles of Calligraphy); On the Edition of Sulṭān 'Alī-yi Maṣḥadī's Treatise / AliReza HashemiNejad 115-121

Reflecting on *Jung-i 'Alī Ibn-i Aḥmad* (an Anthology Compiled by 'Alī Ibn-i Aḥmad): the Date of Compilation and the Published Text / Farzam HAGHIGHI 122-133

Essays on Research

What Does an Etymologist Do? (13); Drawing On the Vedic Texts for the Etymology of the Persian Language / Seyyed AhmadReza QAEMI MAQAMI 134-142

The Interplay Between Semitic Sources and Sasanian Studies: a New Approach / Nima JAMALI 143-149

Iran in Ottoman Texts and Sources (24)

Works of Lütfi Ahmed Efendi / Nasrollah SALEHI 150-151